
Studie

Problém života v Husserlových raných zkoumáních vnitřního vědomí času

David Rybák

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

david.rybak@pedf.cuni.cz

Abstrakt:

Tento článek se zabývá problémem žití (*Leben*) v Husserlových analýzách vnitřního časového vědomí. To, že se v těchto analýzách motiv života objevuje jenom sporadicky, nijak nesnižuje jeho důležitost. Život se stává problémem s ohledem na svébytné intence souvislosti (*Zusammenhangsintentionen*). V článku se autor snaží vyjasnit způsob, jakým se tyto intence podílejí na vzájemné konstituci jednoty vnitřního vědomí času a časového vědomí. V závěru studie pak interpretace několika textových pasáží poukazuje na souvislost těchto analýz s dalším Husserlovým myšlenkovým vývojem.

Klíčová slova: fenomenologie, život, žití, čas, vědomí

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2021.1r.117>

Úvod

Problém života hraje zejména od projektu *Idejí k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii* závažnou roli ve vyjasňování motivu čistého a později monadického Já v jeho svobodě a angažovanosti ve světě. Tento motiv se ovšem objevuje již v předchozích Husserlových zkoumáních k fenomeno-

logii vnitřního vědomí času.¹ Jde o epizodický výskyt pouze na dvou místech. Je přitom pozoruhodné, že pojem „život“ [*Leben*] je na obou místech užít bez bližšího vyjasnění, takže při vyjasňování jeho významu můžeme postupovat pouze nepřímou, zohledněním jeho role uvnitř časového vědomí. Vyzdvížení strukturních souvislostí života uvnitř toku² vědomí napomůže dalšímu zkoumání pozdějších Husserlových projektů, v nichž hraje důležitou roli žijící Já se svou dějinností. *V tomto smyslu je vyjasnění role života v raných analýzách vědomí času pouze východiskem jeho soustavnějšího probádání v celku Husserlova díla.* Souvislost s pozdějšími Husserlovými projekty zde může být na omezeném prostoru pouze naznačena.

Sledování strukturní souvislosti života nám též odhalí málo prozkoumaný typ neobjektivující intencionality, intencionality souvislosti [*Zusammenhangsintentionalität*]. Ta je pozoruhodná jednak svou rolí v konstituci prožitkového toku s jeho časovými místy, jednak tím, že intence souvislosti mají povahu kladoucí reprodukce, která je sice centrována v Teď, a přece nemá svůj původ v modifikujícím dění časového toku. Jde tedy o reproduktivní intencionalitu, která má svou vlastní svébytnost i vůči impresionálnímu a retencionálnímu vědomí.

1. Život v rukopisných analýzách vnitřního vědomí času

Je třeba zdůraznit hned na začátku, že Husserl nemíní „životem“ [*Leben*] žádnou biologickou danost, ale syntetickou souvislost vykazatelnou v toku konstituujícího vědomí času.³ Fenomenologův pohled je obrácen k jevení jevů, ke konstituci příslušných předmětných jednot. Nezkoumá předměty ve světě, zkoumá intencionální vztahy k předmětům. Musíme se tedy při přístupu k fenomenologickému problému života zřítí všech instinktů zděděných z lo-

1 Za zásadní otevření tematiky problému života v Husserlově díle lze považovat disertační práci Klause Helda (Universität Köln 1963). Ta je otevřena otázkou: „Co je živoucnost života zakoušejícího světa?“ Held, K., *Lebendige Gegenwart: die Frage nach der Seinsweise des transzendentalen Ich bei Edmund Husserl, entwickelt am Leitfaden der Zeitproblematik*. In: *Phaenomenologica*. Bd. 23. Den Haag, Martinus Nijhoff 1966, s. VII. Klaus Held se ovšem zaměřuje na výklad tzv. *C-Manuskriptů*, časových analýz pocházejících až z 30. let minulého století. Autorem další důležité studie je Toru Tani. Srov. Tani, T., *Life and the Life-world. Husserl Studies*, 3, 1986, No. 1, s. 57–78. Právě tento japonský badatel upozorňuje na výskyt motivu života již v raných Husserlových analýzách vnitřního vědomí času (tamtéž, s. 61), ale vlastní analýzy věnuje opět až pozdějším Husserlovým textům.

2 I když Husserl používá tituly „tok“ [*Fluss*] a „proud“ [*Strom*] záměnně, budeme v překladech rozlišení obou termínů zohledňovat. Srov. Moran, D. – Cohen, J., *The Husserl Dictionary*. London, Continuum 2012, s. 145.

3 Život vědomí a později život monadického Já s jeho habituálními dějinami, s jeho tělesností, animalitou, socialitou atd. je ve struktuře, kterou budeme zkoumat, komplikovaně fundován. Zkoumání této souvislosti je ale mimo možnosti přítomné studie.

giky a metafyziky, které by chtěly fenomenologické nálezy převádět na nějakou podobu pojmové identity, ať už v její pozitivní či negativní stránce. Tím by docházelo k zavádění nových idealizací a pojmových substrukcí. Je třeba též dát pozor na to, abychom nepodlehli svodu představování, abychom si tok nepředstavovali onticky jako nějaký průběh v objektivním čase. Tím bychom zaměňovali konstituované za konstituující.⁴

Problém života vytváří též pozoruhodný problém pro fenomenologii samu. A to tím, že komplikuje otázku po základní diferenci mezi vlastním [*eigentlich*] a nevlastním [*uneigentlich*] zakoušením. Tuto diferenci inauguruje hned druhý paragraf *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Vlastní zkušenost určuje Husserl jako zkušenost „intuitivní a konečně adekvátní“.⁵ V aktové analýze vědomí času stojí proti vněmům, které konstituují originární danost přítomnosti, jsou tedy přítomněním [*Gegenwärtigung*], akty, které se nevykazují charakterem originality, nevycházejí ze zdrojového bodu imprese, naopak jsou jeho modifikací.⁶ Tyto druhé akty mají charakter zpřítomnění [*Vergegenwärtigung*]. Mezi zpřítomňující akty podle Husserla patří jak vzpomínky, tak fantazie. Ke zpřítomňujícím aktům ovšem patří též jejich *Teď*,⁷ a v tomto smyslu je můžeme označit jako vnímání. Na rozdíl od přítomnění, k nimž patří receptivita, jsou ale zpřítomnění spontánními událostmi v časovém vědomí, a to událostmi imanentními. Událost [*Ereignis*] můžeme funkčně vymezit jako jakýkoliv časový útvar, který má v toku své *Teď* a návazné modifikace,⁸ lze ho tedy vyzdvihnout z toku do relativní samostatnosti. Intencionalita aktů zpřítomnění je od přítomnění odlišná.⁹ S problematikou této odlišnosti se již dostáváme k dotyčnému rukopisu, v němž Husserl dochází k problému života. Jde o rukopis, který je v X. svazku edice *Husserliana* označen číslem 45 a nese název „Dvojitá intencionalita toků vědomí“.¹⁰

Protože problematika života zapadá do problému reprodukce jednoty toku, pokusme se nejprve vyzdvihnout charakter reproduktivní intencionality. Spontaneita zpřítomnění se odehrává v časové imanenci, v níž jsou

4 Před touto záměnou Husserl sám neustále varuje. Srov. Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins* (1893–1917). In: *Husserliana*. Bd. X. R. Boehm (Hrsg.). Haag, Martinus Nijhoff 1966, s. 315; s. 324; s. 333; a Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Vyd. 2., v této edici 1. Přel. V. Špalek – W. Hansel. Rychnov nad Kněžnou, Ježek 1996, § 36.

5 Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 16.

6 „Zpřítomnění je opakem původně dávajícího aktu, žádná představa z něj nemůže ‚pramenit‘.“ Tamtéž, s. 48–49.

7 Následují české předkladatele *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí* a píší „*Teď*“ s velkým písmenem, abych zdůraznil primárnost tohoto charakteru.

8 Srov. Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 51.

9 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins* (1893–1917), c.d., s. 298.

10 Jde o rukopis pocházející z období let 1907–1909.

reprodukovány časové události vzpomínkové či fantazijní. Přitom ale tato spontaneita má své časové Teď, které samo imanentní není: *vnímám* své vzpomínání či imaginování. Tuto intencionalitu vnímání má zpřítomnění společnou s intencionalitou přítomnění. Ale vnímání není samo zdrojem příslušného zpřítomnění, intencionalní zaměření patří zpřítomnění samotnému. Žiji ve vzpomínce či fantazii, nikoliv ve svém vnímání vzpomínky či fantazie. Ve zpřítomnění je druhá intencionalita, která je mu vlastní, a to je právě intencionalita nevlastní, zpřítomňující nepřítomné, totiž nikoliv originálně daný imanentně časový objekt, ale objekt reprodukováný. Ve zpřítomnění máme dva toky, jednak tok vnímání, jednak ale též tok zpřítomnění, v němž je reprodukována příslušná časová souvislost. Odtud je srozumitelná řeč o *tocích* vědomí v názvu sledovaného rukopisu. Strukturně je intencionalita zpřítomnění protiobrazem [*Gegenbild*] intencionality aktů vnímání.¹¹ Mezi akty s charakterem přítomnění a akty s charakterem zpřítomnění neexistuje v časovém toku kontinuita.¹²

Jistě, při analýze časového vědomí je evidentní, že originární vněmové akty jsou zdrojem všech modifikací, originárních (retence) i neoriginárních, zpřítomňujících. Ale to je evidentní jenom při analýze danosti konstituce objektů v časovém vědomí. Jenomže zohledníme-li zároveň konstituci *časového toku vědomí samého*, primárnost originarity již tak evidentní není. Ukazuje se, že vezmeme-li v úvahu souvislost prožitků a prožívání jako souvislost konstituujícího toku, problém konstituce se komplikuje. A právě tento problém se Husserlovi otevírá v průběhu analýzy intencionality zpřítomnění v rukopise č. 45.

Motiv života se Husserlovi vynořuje tam, kde se táže po konstituci transientních, v čase pomíjejících časových jednot: „To je nyní velká otázka: Co charakterizuje takové originární intencionality, resp. originární ‚jevy něčeho‘ (imanence), které nejsou jenom imanentními časovostmi, nýbrž konstituují (transientní) časovost?“¹³ Vedle vněmových prožitků, které se v imanenci toku modifikují v primární vzpomínce, máme v prožitcích ještě jiné konstitutivní dějství, které má charakter konstituce jsoucna prožitku *v jeho bytí v souvislosti konstituujícího toku*: „Konstituuje se nutně trvajícím bytím, a sice nejprve bytím prožitku [*Erlebnis-Sein*]. A natolik je každý život žitím vstříc [*Entgegenleben*].“¹⁴ Konstituce bytí prožitku je odlišná od konstituce *imanentního časového objektu spolu s jeho vědomím*. V této druhé konstituci

11 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins* (1893–1917), c.d., s. 300.

12 Srov. „O kontinuitním zprostředkování vněmu s jeho opakem zde vůbec není řeč.“ Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 45.

13 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins* (1893–1917), c.d., s. 301. Tam, kde nemáme k dispozici český překlad Husserlových textů, přičiňuji překlad vlastní.

14 Tamtéž.

se nemůže ještě konstituovat prožitek *jako součást toku*. Nemůže se konstituovat *bytí* prožitku, prožitek jako specifická jednota v řádu toku, událost, která v nepřestávající modifikaci zachovává svůj časový pořádek a časovou orientovanost vůči jiným prožitkům ve smyslu „dříve-později“. Neboť prožitky nejsou přece pouze relativně samostatnými momenty časových fází vědomí svých časových objektů, ale samy svou intencionalitou míří na „bylé“ a „přicházející“, a jsou tak součástí toku a teprve v něm mají svou plnou individuaci. Jsou událostmi v „dějinách“ tohoto toku samého, zapadají do něho. A jako takové je nelze vyjasnit jenom jako časové vědomí časových objektů. Je třeba je též vyjasnit v jejich soupatřičnosti s časovým tokem. Jinak řečeno, je třeba vyjasnit nikoliv pouze *vědomí času*, ale též *časové vědomí*, které je pro jakékoli vědomí času konstitutivní.

Vidíme tedy, že analýza prožitkového vědomí časového objektu neodhaluje prožitek jako takový *v jeho bytí*. Takové odhalení předpokládá zohlednění rozdílu mezi tokem časového vědomí a prožitkem, nebo – jak říká Husserl – mezi životem a prožitkem: „život ale není prožitek.“¹⁵ Bytí prožitku se konstituuje teprve v konstituujícím toku samém, jako událost v tomto toku. A v tomto smyslu, jako půda konstituce bytí, je život tokem konstituujícího vědomí samého: „Život je proud konstituujícího vědomí.“¹⁶

Prožitky vzaté samy v sobě ještě nezapadají do toku, to se děje teprve díky *intencím souvislosti* [*Zusammenhangsintentionen*]: „Že každý prožitek má své intence souvislosti, to je jisté a patří to k jeho konstituci jako časové jednoty.“¹⁷ Opačně vyjádřeno, intence souvislosti nepatří k prožitkům vzatým v nich samých, ale k životu: „Ale tyto intence patří přece k modu bytí jako jsoucího v časovém vědomí, tedy k životu, a ne ke jsoucímu prožitku v sobě samém.“¹⁸ Co jsou tyto intence souvislosti? V čem spočívá specifičnost jejich intencionality? Ze způsobu, jakým se Husserl ptá s ohledem na život čili tok, je to zahlédnutelné: „odkazuje ale každý *prožitek* na přicházející [*Kommendes*] a zpět na bylé [*Gewesenes*]?“¹⁹

Pokud se díváme na tok jako na život ve výše určeném smyslu konstituujícího časového toku, patří ke každému prožitku s jeho *Teď* též prožitkové pletivo, prožitky, které jsou ve své intencionalitě zrcadlově opačné vůči intencionalitě vněmové, prožitky zpřítomnění ve smyslu míření na „bylé“ a „přicházející“. Ovšem, i ony mají svou aktualitu, své *Teď*. Viděli jsme již, že ke zpřítomňujícím aktům patří vněmové vědomí ve smyslu spletní: vnímám, že zpřítomňuji atd. Intence souvislosti mají svou intencionalitu souvis-

15 Tamtéž.

16 Tamtéž.

17 Tamtéž.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž.

losti: jednak intence na „bylé“, jednak intence na „přicházející“. A tato intencionalita není teprve výsledkem modifikace zdrojové originarity, minulého vněmu,²⁰ je součástí vněmového vědomí, vnímání samotného, ba dokonce, jak ještě uvidíme, samotné imprese. *Právě objev intencionality souvislosti komplikuje jednoduchý protiklad vlastní a nevlastní zkušenosti.*

Pokud tedy sledujeme problém soupatřičnosti časových prožitků k nepřestajně se konstituujícímu toku čili životu, ukazuje se, že k vlastním, originaritou se vyznačujícím vněmům patří též nevlastní, zpřítomňující akty. V souvislosti života, toku samého tak nalézáme zpřítomňující akty, které jsou součástí vněmového vědomí, ale *ve svém zaměření jsou zpřítomněním.* V tomto smyslu tyto akty s jím vlastní – totiž právě *nevlastní* – daností nejsou na rovině konstitutivního vědomí toku sekundární. Jsou, zohledníme-li tok jako život, svojí intencionalitou *stejně původní jako akty vněmové.* Platí už na úrovni prožitkového toku, že časové „popředí“ přítomnění je nemyslitelné bez „pozadí“ souvislostí. Tento protiklad ještě budeme sledovat.

Na citovanou otázku, zda každý prožitek odkazuje na bylé a přicházející, odpovídá Husserl kladně: „Patří to ke každému prožitku, např. prožitku přání, že je vědom jako Teď a že v Teď míří intence na ne-Teď, na přicházející.“²¹ Na prožitku přání, který Husserl uvádí jako příklad, je intencionalita odkazování na souvislost toku, časový pořádek „bylé-přicházející“, do něhož zapadá prožitková trvací jednota, dobře viditelná. Intencionalita prožitku přesahuje prožitek samotný. Prožitek přání má své Teď, ale k jeho podstatě patří též nevlastní intencionalita, odkaz na zpřítomňované ne-Teď, které nemá originaritu, své vlastní Teď. A i kdyby se snad došlo k této originaritě, čili kdyby se příslušné přání vyplnilo, nepatří toto vyplnění k originaritě prožitku přání samotného. Tím se jen potvrzuje to, s čím jsme se již setkali, že totiž prožitek, vzat sám o sobě se svou originaritou nekonstituuje kontinuitu života.

Ale zdůrazněme ještě, že Husserl říká, že ke *každému* prožitku patří to, že v něm je obsažena intence na „přicházející“ a „bylé“. Právě díky této intencionalitě souvislosti se pouze relativně samostatná prožitková konkréce konstitutivně včleňuje do toku. A to tak, že *byť* prožitku se konstituuje jednak jako podržování kontinuitní modifikace časových fází *s jejich pořádkem*, jednak ale je díky intencím bylosti a přicházejícího samotný prožitek konstituován jako prožitek života, toku s jeho časem. Teprve tímto včleněním je prožitek

20 Musíme být při interpretaci opatrní a odkazování na „přicházející“ a na „bylé“ neztotožnit prostě se zpřítomňujícími akty očekávání a vzpomínání. Neboť očekávání a vzpomínka jsou události v toku, relativně samostatné prožitky s jím vlastním Teď, které se opět vřazují do konstituce toku. Oproti tomu odkazování prožitku na přicházející a bylé nemají samostatnost v tomto smyslu. Jsou svojí intencionalitou souvislosti nesamostatnou součástí prožitků jako událostí toku. Nebo silněji: spolukonstituují bytí prožitků jako událostí toku čili života.

21 Tamtéž.

konstituován ve svém bytí-prožitkem. Neboť teprve takto je určitelný z poslední samostatné konkréce, jejímž je celkem a z níž je teprve zahlédnutelný jeho smysl bytí. A touto samostatnou konkréci je právě tok konstituujícího vědomí.

Pro lepší přehlednost rozlišíme tyto struktury uvnitř toku vědomí: 1. intencionalitu souvislosti s její specifickou reprodukcí: „bylé-Ted-přicházející“; 2. konstituci imanentního časového objektu s jeho časovými indexy: „před-ted-po“; 3. jádro konstituce imanentního časového objektu i sebekonstituce toku, tedy strukturu retence-urimprese-protence s jejími časovými charaktery: „právě minulé-Ted-právě očekávané“.²² Jakkoliv jsou všechny tyto ohledy konstituovány v časovém toku, je každý z nich uvnitř toku odlišnou souvislostí.

Vrátíme-li se k našemu problému intencionality souvislosti, vyvstávají nám následující otázky: Jak se souvislost přináležení relativně konkrétního prožitku a toku jakožto života konstitutivně odehrává? Nejprve: jaká sou-

22 Je třeba zdůraznit, že rozlišení je provedeno pouze pro naše účely, vpravdě je situace daleko komplikovanější a můžeme ji zde pouze zhruba naznačit. V následujících zkoumáních se totiž Husserlovi vrací problémy nekonečného regresu (srov. Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins* (1893–1917), c.d., s. 327 nn.), které jsou spojeny s tím, že v časovém toku se konstituuje nejen imanentní časový objekt, ale též časové vědomí tohoto objektu. Časové modifikaci nepodléhá pouze imanentně konstituovaný objekt (např. tón), ale též prožitek sám. Tak například když slyšíme tón, máme též vědomí slyšení tónu. Ale jak je to s vědomím tohoto vědomí atd.? A jak je to s časovou modifikací tohoto vědomí slyšení? Paradoxně vyjádřeno, prožitek je v nepřestávající modifikaci vůči sobě starší (pokud se díváme ve směru jeho zapadání) i mladší (pokud se díváme na jeho podržování časového indexu, ve kterém se neustále opakuje modifikace „dříve-dříve atd.“). K bytí prožitku v časovém toku tak docela přílehavě pasuje Platónova formulace z dialogu *Parmenidés* (152b), že „se tedy stává mladším i starším samo sebe“. V rukopise č. 54, jehož velká část je obsažena v § 35–39 ve vydaných *Přednáškách k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, dochází Husserl k rozlišení podélné [Längst-] a příčné intencionality [Querintencionalität]. V příčné intencionalitě se konstituuje vědomí trvajících časového objektu s indexy objektivního času (v našem rozlišení jde o bod 2). V podélné intencionalitě jde o fázové posuny časového vědomí samotného (bod 3). V těchto křížících se intencionalitách máme nejen konstituci imanentního časového objektu, ale též fenomenalitu časového vědomí tohoto objektu. Že i toto řešení s sebou přináší návazné problémy a že též problémy regresu se neustále vracejí, ukazují další rukopisná zkoumání z let 1917–1918 v tzv. *L-manuskriptech*. V souvislosti s naším hlavním problémem života toku stojí za pozornost, že v těchto rukopisech se na vícero místech motiv života znovu objevuje. Srov. Husserl, E., *Die Bernauer Manuskripte über das Zeitbewusstsein* (1917/18). R. Bernet – D. Lohmar (Hrsg.). Dordrecht, Kluwer 2001, zejm. rukopisy č. 4, 5, 7, 8 a 10.

Doplňme ještě obecnější hermeneutickou poznámku. Zkoumání vědomí času procházejí především kolem *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí* z r. 1905 a v následujícím období až do r. 1911 intenzivním vývojem. Tato vývojová stránka se poněkud stírá v Heideggerově vydání v *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung* z r. 1928 (které má český čtenář k dispozici v překladu Vladimíra Špalka a Waltera Hansela), v němž jsou kompilovány rukopisy z různých období mezi lety 1904–1911. Může tak vzniknout dojem, jako by u Husserla šlo od počátku o jednotný plán bez zásadních zvrátů a přepracování. Srov. k tomu „Doslov“ Vladimíra Špalka v *Přednáškách k fenomenologii vnitřního časového vědomí* (c.d., s. 144 nn.).

vislost je korelátém intencionality souvislosti? Je to souvislost bylého [*das Gewesene*] a přicházejícího [*das Kommende*]. K reprodukci patří též reprodukce časových vztahů reprodukováného: „Reprodukce dává nějaké Teď, nějaké právě-bylé a nějaké právě-přicházející.“²³ Prožitek konstituovaný se svým časovým smyslem patří sám do této souvislosti bylé-přicházející, v níž a z níž je teprve plně srozumitelný. K plnosti prožitku paradoxně nestačí jeho originarita, která by měla být přece měřítkem veškeré zkušenosti.²⁴ Intencionalita souvislosti míří na souvislost, do níž patří příslušný prožitek s jeho relativní samostatností *v celku toku*, a teprve tento tok je samostatnou konkréci.

V prožitkovém toku se konstituuje nikoliv pouze prožitek sám se svou jednotou, ale též intencionalita časových míst, časového sledu, která již není intencionalitou prožitku, ale, jak již víme, intencionalitou souvislosti „bylé-přicházející“ v kladoucí reprodukci. K Teď patří kromě prožitkové originarity primární vzpomínky též znovuzpřítomňující vzpomínkové vědomí, intence vřazující minulý prožitek do časového sledu, vedoucího od minulého prožitku až k Teď. Toto vzpomínkové vědomí, které je konstitutivní pro vřazení prožitku do souvislosti časového toku, má charakter kladoucí reprodukce.

Ke kladoucí reprodukci patří, jak Husserl sleduje, jednak intence reprodukcující příslušný prožitkový obsah jako trvací jednotu, jednak intence souvislosti, tedy intence časových míst „před“ a „po“, které vedou od příslušné prožitkové jednoty v časovém toku až k aktuálnímu Teď.²⁵ K příslušnému vzpomínkově reprodukovánému prožitku patří jeho zasazení do souvislosti „nejprve toto, potom toto atd. až k přítomnosti“ časových míst v toku s centrujícím místem ve zdrojovém aktuálním Teď. V každém okamžiku reprodukce máme tedy intence souvislosti, a tyto intence mají formu intencí minulosti [*Vergangenheitsintentionen*], k nimž patří intendování reprodukováné souvislosti od teď do minula, a intencí budoucnosti [*Zukunftsintentionen*], k nimž patří intendování opačným směrem.²⁶

Přítom jsou v příslušné kladoucí reprodukci intence minulosti i budoucnosti spolukladeny s příslušným Teď a sjednocují se s ním: „Potom patří k jejich [intencí minulosti a budoucnosti] podstatě, že jsou kladeny vjedno s vědomím Teď a sjednocují se s ním ,v protikladném směru.“²⁷ Interpretujeme se

23 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 302. Mluví-li zde Husserl o reprodukci, která patří k intencionalitě souvislosti, je třeba vyzdvihnout její specifický charakter oproti jiným druhům zpřítomnění: chybí jí jáská aktivita v pravém smyslu („já si představuji“ či „vzpomínám“ atd.), a tedy také rozlišení strukturních momentů představujícího a představovaného atd., které patří k aktivnímu imaginování či vzpomínání. A naopak se vzpomínkou a očekáváním má oproti imaginování společné to, že jde o reprodukci kladoucí.

24 Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 16.

25 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 302–303.

26 Tamtéž, s. 303.

27 Tamtéž.

zřetelem k již sledované struktuře zpřítomnění: Ve vzpomínkové reprodukci je konstituována časová souvislost míst reprodukováného. Přitom vzpomínka nese s sebou námi již sledovanou strukturu zpřítomnění. Je vnímána, ale její intencionalita není intencionalitou vnímání, nýbrž intencionalitou reprodukování minulého. Toto reprodukování má oproti vnímání zrcadlovou formu: reprodukováno je minulé vnímání, a to s centrací v reprodukováném. Teď, vněmové charaktery jsou reprodukovány. Reprodukce umožňuje *konstituci přechodů* mezi jednotlivými Teď. Tato konstituce přechodů chybí v primárním, vněmovém vědomí, neboť v primárním vědomí se ve svých fázích teprve konstituuje prožitkově jsoucno samé, se zdrojovým impresionálním bodem „mimo“ imanenci, který je východiskem veškeré modifikace. Oproti primárnímu vědomí intence souvislosti již spolukonstituují *jsoucno* prožitku jako modus bytí toku s jeho časovými místy a s časovým horizontem „před-po“. A této časové koordinaci reprodukováného „před-Teď-po“ dává prožitkově smysl reproduktivní intencionalita souvislosti. Tato koordinace chybí v přítomnění, neboť v něm nenalzáme ještě zdvojenost, charakter „přítomnění něčeho“. Objekt přítomnění se v přítomnění samém teprve konstituuje. V přítomnění jsme jaksi svědky zrození příslušného časového objektu. Oproti tomu ve zpřítomnění již mám intenci mířící na časový objekt samotný jako trvací jednotu.²⁸

V čem spočívá „protikladný směr“ a „sjednocení“ v naposledy citované Husserlově větě? Připomeňme ji: „Potom patří k jejich [intencí minulosti a budoucnosti] podstatě, že jsou kladeny vjedno s vědomím Teď a sjednocují se s ním ‚v protikladném směru‘.“²⁹ V reprodukci máme vědomí minulého Teď, ale intence souvislosti právě nemíří k Teď, neboť v každém reprodukováném Teď je již obsažen směr protikladný: jednak k minulým reprodukováným Teď, jednak k budoucím. Přitom tyto minulostně-budoucnostní souvislosti nelze ztotožnit s retencemi a protencemi vněmu, neboť v těchto druhých se konstituuje živý, originární prožitek. Proti tomu v intencích souvislosti se konstituuje *jsoucno* prožitku v celku konstituujícího toku.

Sjednacení intencí souvislosti s vědomím Teď charakterizuje Husserl jako „obecné“ a „nevlastní“: „Toto sjednocení je ale obecné a nevlastní.“³⁰ Rozumíme tomu, proč je nevlastní: reproduktivní intencionalita nedisponuje originární vněmovou daností. Reprodukce je modifikací vněmové intencionality a její intencionalita je právě nevlastní. Intence souvislosti sjednocují různá časová místa Teď jejich vřazením do reproduktivní souvislosti „před-Teď-po“. Ale tato konstitutivní souvislost života je možná jen za cenu ztráty originari-

28 Tamtéž, s. 299.

29 Tamtéž, s. 303.

30 Tamtéž.

ty, neboť souvislost sama originárně dána není. *Tok nemůže vnímat své vlastní bytí*, časové vědomí se konstituuje jedině ve vědomí času. To neznamená, že souvislost života je libovolná: je přece vázána na nutný pořádek časových míst. Ale souvislost „bylé-přicházející“ sama jako korelát reproduktivní intencionality *originárně vnímána* být nemůže. Proč tedy a v jakém smyslu je reproduktivní sjednocení možno charakterizovat jako „obecné“?

To z rukopisu explicitně nevyplývá, neboť Husserl v něm tento charakter neexplikuje. Snad se to nicméně stane srozumitelným, zohledníme-li další aspekt intencionality reprodukce. Zatímco vněmové originární vědomí se jako takové opakovat nedá (Teď neumožňuje iteraci), v reproduktivním vědomí se konstituuje možnost iterativního opakování: „moci se vždy znovu vrátit k reprodukci minulého“. Charakter obecnosti zde ještě nemá smysl obecnosti logické, proti níž by stál jednotlivý případ; je mu proto třeba porozumět z protikladu originárního a neoriginárního vědomí. Je to reproduktivní opakovatelnost v protikladu k vněmové originaritě, která zakládá nevlastní přechody, a ruší tak neiterovatelnost originarity. Proto též charakterizuje Husserl modifikující přechod od imprese k ideji jako diskrétní, zatímco časovou modifikaci samu jako kontinuální.³¹ Reproductivní sjednocení v intencích souvislosti nemůže být vyplněno, což Husserl dodává k citované větě o obecném a nevlastním sjednocení: „Nejde o vyplnění.“³²

Ještě si můžeme povšimnout zajímavé podstatné souvislosti, že totiž reproduktivní nasazení v reprodukováném Teď je možné jenom tak, že vněmové vědomí ustoupí do pozadí a do popředí vystoupí vědomí reproduktivní. A toto reproduktivní druhé vědomí jaksí „parazituje“ na vněmovém vědomí Teď, neboť jenom díky němu má svou centraci a své zaměření k Teď reprodukovánému. A toto „díky němu“ platí ve dvojím smyslu: jednak je reprodukce právě *modifikací* minulého vnímání, které je konstitutivní pro jakékoliv vědomí Teď (primární i sekundární), jednak teprve zmíněné ustoupení vněmového vědomí do pozadí umožňuje nasadit vědomí intencionality zpřítomnění.

Nás ale nyní zajímá problém „života“. Při sledování soupatřičnosti intencí souvislosti nám vystoupil motiv *protikladného směru* těchto intencí oproti intenci reprodukováného Teď, který jsme předtím potkali již při sledování difference mezi prožitky a životem. Připomeňme příslušný pasus, v němž se tento motiv protikladného směru objevil nejdříve: „Konstituuje se nutně trávající bytí, a sice nejprve bytí prožitku [*Erlebnis-Sein*]. A natolik je každé žití žitím vstříc [*Entgegenleben*].“³³

31 Tamtéž, s. 296.

32 Tamtéž.

33 Tamtéž, s. 301.

To, že „život“ je žitím vstříc [*Entgegenleben*], by mělo být srozumitelné z difference mezi prožitky a životem. Prožitek je sice událostí ve výše vyznačeném smyslu, ale nemá bytí sám ze sebe, tedy z vněmové originarity, ale teprve díky vřazení do souvislosti v toku. Víme již, že tímto vřazením do toku se konstituuje jsočno prožitku a jeho časová orientace vůči jiným prožitkovým jsocnům v kontinuu konstituovaných časových míst. Vedle konstituce vněmu v jeho retencionálním podržování se odehrává konstituce bytí prožitku jako reprodukovatelné jednoty. Prožitky samy ale nejsou něčím stojícím mimo život. Ono „žití vstříc“ se odehrává spíše jako vzájemné spletení žití a prožitků. Prožitek skrze intencionalitu souvislosti transcenduje sebe sama obousměrně k reprodukované minulosti a budoucnosti. Přitom se v reproduktivním kladení konstituuje souvislost časových míst a bytí prožitku jako neustále se podržujícího v toku. A právě nakolik se děje tato souvislost, natolik je podle Husserla žití žitím vstříc [*Entgegenleben*].

Jako souvislost života je reproduktivní intencionalita souvislosti spolu s akty samými vázána a centrována v *Teď*, i když její vlastní nasměrování vede podél *Teď* k souvislostem „před-po“. Ale tyto souvislosti jsou právě souvislostmi, které patří k aktuálnímu *Teď*: „K původnímu časovému vědomí, k žití, patří nyní ‚souvislost‘ s aktuálním *Teď* konstituujícím žitím: tj., každá vzpomínka obsahuje intence, jejichž vyplnění vede k přítomnosti.“³⁴ Rozumíme již tomu, proč termín „souvislost“ je v uvozovkách: souvislost je sama teprve výkonem časujícího vědomí, života, nikoliv předem danou, objektivní kontinuitou. Abychom neredukovali život jenom na dění absolutního toku, zdůrazněme, že tato „souvislost“ patří k životu samému. Skrze ni se konstituuje objektivovatelná a reprodukovatelná jednota toku: „Objektivní možnost ustavit sled: Tehdy bylo to, potom přišlo to, až k *Teď*.“³⁵

Jak se „souvislost“ od žití *Teď* k novému *Teď* v intencích souvislosti odehrává? V intencích souvislosti se reproduktivně ustavuje právě zmíněný sled „tehdy-potom-*Teď*“ (a analogicky směrem k přicházejícím: „*Teď*-potom“), jemuž v pořádku toku odpovídají časová místa. Husserl říká, že intence souvislosti míří jiným směrem než vzpomínková reprodukce a souvislosti jsou vyplněny až k aktuální přítomnosti: „Jedná se zde o vytvoření vyplněných souvislostí až k aktuální přítomnosti.“³⁶ Intence souvislosti směřují k centrujícímu živému *Teď*, a toto směřování ve vzpomínkové reprodukci samé není. Ale zároveň jsme již viděli, že při charakteristice *sjednocení* těchto intencí s vědomím *Teď* Husserl říká, že toto *sjednocení* není vyplněním. Jak rozumět těmto protichůdným charakteristikám? Intence souvislosti jsou vyplně-

34 Tamtéž.

35 Tamtéž.

36 Tamtéž, s. 303.

né v tom smyslu, že spojení mezi aktuálním Teď a příslušnou vzpomínkovou reprodukcí je fundováno pevnou souvislostí časových míst v toku. Naproti tomu ale sjednocení intencí souvislosti s Teď není vyplněním, neboť intence souvislosti mají charakter reprodukce, takže samy ani nejsou vědomím, ani jím nejsou vyplněny – pouze nevlastně, reproduktivně.

Vyplnění souvislostních intencí v kladoucí reprodukci má povahu retroaktivity, zpětného působení [*Rückwirkung*].³⁷ Každé reprodukované aktuální Teď je vyplněním reproduktivních intencí souvislosti v tom smyslu, že určuje, jak jsou obsažně vyplněny. Protože i souvislostní intence mají charakter reprodukce, můžeme toto zjištění rozšířit na souvislost mezi minulým a aktuálním Teď, kterážto, jak víme, patří k životu. Nové Teď zpětně působí na souvislostní intence, vyplňuje je konkrétním obsahem a v tomto vyplnění jim dává „zabarvení“ [*Färbung*], tedy celkový smysl. To se odehrává průběžně, tok je neustále v pohybu, neustále přichází nové Teď, takže souvislostní intence získávají neustále nové celkové zabarvení. Jednoduše vyjádřeno, můžeme si abstraktivně představit reprodukovanou sekvenci, která obsahuje tytéž části, ale končí vyplněna a docelena jiným Teď. Toto jiné Teď potom dá i těm sekvencím, které budou totožné, jiné zabarvení, jiný celkový význam.

2. Věčný tok a život

Jak jsme viděli, problém života nelze vyjasnit bez zohlednění rozdílu mezi rovinami časového toku. Pokusme se proto v následujících pasážích otázku vztahužití a prožitků propojit s dalšími rozlišeními, která lze nalézt v rukopise č. 44, nesoucím název „Časová forma vědomí“. Zde Husserl pracuje s rozlišením mezi věčným tokem [*ewiger Fluß*], který ještě nemá časovou formu, a vědomím času, které se konstituuje v objektivacích, syntetických identifikacích trvacích jednot, přinejmenším v minimální formě Teď, „minulo“ atd. Snad bude toto rozlišení srozumitelnější, když ho uvedeme do kontextu rozlišení tří stupňů konstituce, které je provedeno v § 34 vlastních *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí*: 1) fundamentem je sám absolutní tok se svým „časem“, resp. časovým pořádkem, na kterém jsou vystavěny 2) jevové rozmanitosti v imanentním vědomí a 3) vrstva objektivního času.³⁸

Je třeba připomenout, že právě rukopisy zařazené do třetí části 10. svazku edice *Husserliana*, do níž patří i rukopisy č. 44 a 45, jsou inovativní ohledně zavedení konstitutivní sféry absolutního vědomí.³⁹ A vrstva absolutního

37 Tamtéž, s. 304.

38 Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 73; týž, *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 358.

39 K tomu srov. úvod Rudolfa Berneta, který mluví o „uvedení ‚absolutního‘ vědomí“ (Bernet, R., *Einleitung*. In: Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. XXXIII).

vědomí nemá povahu časovou, jakkoliv je pro vědomí času a návazné objektivace konstitutivní. Husserl tuto vrstvu charakterizuje jako „sféru fenoménů v absolutním smyslu“.⁴⁰ V této sféře nemáme ještě konstituovány ani časovou orientaci ve smyslu „před-po“, neboť tato orientace je až výsledkem časových objektivací. Jde o sféru fansiologických mnohostí⁴¹ před jakoukoliv objektivací: „Ve sféře fenoménů v absolutním smyslu (fansiolgických mnohostí, prožitků před objektivací) máme tedy jenom změny, věčný tok.“⁴²

Doplňme, že i pojem „tok“ je poněkud zavádějící, pokud vyvolává představu „tečení“ odněkud někam, sukcesivní linie, a je tedy převzat z oboru konstituovaného. V takovýchto směrůvkách „odkud-kam“ už by totiž byla objektivace předpokládána. Toho se přímo týká i Husserlovo vlastní upozornění: „Tento tok je něco, co tak nazýváme podle konstituovaného, ale není ničím časově ‚objektivním‘. Jde o *absolutní subjektivitu*, která má absolutní vlastnosti něčeho, co se dá obrazně označit jako ‚tok‘, s bodem aktuality, zdrojovým bodem ‚Teď‘ atd.“⁴³

Ve věčném toku nemáme tedy ještě konstituovány časové ordináty, vědomí času. Husserl v této souvislosti mluví o absolutním dění [*absolutes Werden*].⁴⁴ Teprve ono je pra-půdou, v níž se konstituuje něco s časovým smyslem Teď, „minulé“, „trvajících“, „netrvajících“, „stálé“ či „proměnlivé“; ovšem absolutnímu dění samému nelze tyto predikáty přisuzovat. Absolutní vědomí je „před“ protikladem trvat-pomíjet, ani netrvá, ani nepomíjí, v tom všem by byla předpokládána objektivita něčeho, co trvá. Avšak zároveň se na půdě absolutního vědomí mohou v objektivujících syntézách tyto trvací charaktery fenomenalizovat.

V jakém smyslu je tok před všemi objektivacemi absolutní? Je čistým jevením, fansiologickou mnohostí. A jako takový je možností možností, směrů možných objektivací, ačkoliv sám nepotřebuje žádnou objektivaci k tomu, aby byl. A paradoxně: *pokud* „být“ znamená „být konstituován“, zdá se, že není možné absolutnímu dění predikovat bytí. Absolutní dění se jeví, a potud je identifikovatelné až teprve ve fenomenologické reflexi. Není celkem ve smyslu absolutní konkrece. Neboť k tomu právě patří též všechny vrstvy objektivací. Zároveň je absolutní tok fundamentem fenomenalizování imanentního i transcendentního stupně vědomí.

Prožitkové objektivace s jejich objektivním časovým řádem [*Zeitordnung*], díky nimž jsme přítomni při něčem, jsou samy „přítomny“: nikoliv ve smyslu

40 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 295.

41 K charakteristice fansiologického zkoumání viz Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 277.

42 Tamtéž, s. 295.

43 Tamtéž, s. 271.

44 Tamtéž, s. 296.

časovém (to by právě předpokládalo objektivaci), ale ve smyslu řádu vědomí [*Ordnung des Bewusstseins*], seřazení prožitkových mnohostí či obsahu v jednotu před-objektivního vědomí. Fansiologické mnohosti, které jsou fenomenalitou fenoménů, neobjektivovaným základem [*Fundament*] jakékoliv objektivace, se tedy vykazují jistým řádem, i když nikoliv objektivním. A v tomto smyslu lze tvrdit i o před-objektivních mnohostech vědomí, že mají svůj čas či kvazičas.⁴⁵ V tomto kvazičasovém vědomí absolutního toku, v kvazičase vědomí jako fundamentu se jeví vědomí času.

Vydeme-li z rozlišení mezi časovým pořádkem konstituovaným v časových objektivacích „Těd“, „minulé“ atd. a řádem vědomí, je srozumitelné též Husserlovo rozlišení mezi impresemi a impresionálními obsahy a podobně mezi reprodukcemi a reproduktivními představami.⁴⁶ Imprese a reprodukce se svými modifikacemi samy patří do toku vědomí, jejich představové objektivace a identifikace patří již do časového pořádku, resp. tento časový pořádek se právě v objektivacích konstituuje.

Zohledníme-li fenomenalitu, „tok“ jako fansiologické mnohosti před objektivací, díky nimž se teprve mohou jakékoliv objektivace, tj. nějaká fenomenalizace odehrávat, ukazuje se nový aspekt konstituujícího vědomí toku, života. Ve fansiologických mnohostech se odehrává čisté dění [*Werden*], v němž ještě časové koordináty nejsou konstituovány. Na fundamentu, „pozadí“ tohoto dění se fenomenalizují časové objektivace, objektivní čas. Život se potom konstituuje jako souvislost bytí prožitků, tedy obsahů vědomí před objektivací (v řádu vědomí), ale zároveň k němu patří objektivace (časový řád), a to tak, že se v intencionalitě souvislosti konstituují nejen objektivní časové charaktery, ale též souvislosti časových míst toku. Teprve ve vzájemnosti těchto konstitucí objektivace a souvislosti časových míst toku se konstituuje jednotu toku jako jevící se souvislost. Prožitkové objektivace se samy konstituují jako jsoucí v toku – a natolik se odehrává ono „vstříc“ života, v němž se konstituuje fundament jejich souvislostních objektivací. „Proti“ konstituovaným trvacím jednotám prožitkového bytí „zůstává“ – mimo protiklad trvajících-netrvajících – absolutní tok. A díky tomu, že absolutní tok stojí mimo objektivované, funguje jako fenomenalita pro trvání a netrvání a na nich vystavěné vyšší objektivace.

Bez prožitkových objektivací by byly fansiologické obsahy „slepé“,⁴⁷ ale – dodejme – bez konstituce jednoty života by zase jednotlivé prožitkové objektivace ztratily vzájemnou souvislost. Teprve ve vzájemné konstituci, jejímž fundamentem je fenomenalita absolutního toku, se konstituuje přítomnost přítomného jako přítomného, jako jednotu konstituujícího toku, čili života.

45 Tamtéž.

46 Tamtéž.

47 Tamtéž, s. 297.

3. Život v „Přednáškách k fenomenologii vnitřního časového vědomí“

Motiv života se objevuje ještě na jiném místě *Přednášek k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, a to v textu Přílohy III k § 23. I v tomto textu je problém života lokalizován v rovině souvislosti vněmů a vzpomínkového reprodukčního kladení intencí souvislosti, jak naznačuje už sám jeho titul: „Souvislostní intence vněmu a vzpomínky. Mody časového vědomí“. I zde si Husserl činí problémem fakt, že retencionálně-protencionální časový dvorec [*Zeithof*], který patří ke každému vněmu, v sobě obsahuje též zmíněné intence souvislosti, intence do minulosti a intence do budoucnosti.⁴⁸ Vnímání tedy vnímá nejen Teď, ale v souvislosti časového dvorce v sobě obsahuje také zaměření na nové Teď: „Bdělé vědomí, bdělý život je život vstříc něčemu, život od Teď vstříc [*Entgegenleben*] novému Teď.“⁴⁹

Nalézáme zde tedy opět ono určení života v jeho charakteru „vstřícnosti“, které jsme již sledovali. Avšak v textu sledované přílohy není ono „vstříc“ určeno ze souvislosti konstituce bytí prožitků. „Žítí vstříc“ je zde sledováno v opačném směru, je explicitně zasazeno přímo do jádra časového vnímání, ba dokonce do samotné impresie.⁵⁰ Nalézáme zde čelní zaměření vněmového vědomí, které míří od Teď k novému teď. Toto zaměření nám doplňuje celkový obraz motivu „vstřícnosti“.

Intence souvislosti ovšem nelze chápat jako zprostředkovatele od Teď k novému Teď, pokud bychom tím mínili *objektivní* kontinuální zprostředkování. Od urimpresie k urimpresi přece nevede kontinuální zprostředkování, to bychom už předpokládali nějakou konstituovanou objektivní kontinuitu, kterou je třeba naopak teprve vyjasnit. Impresie jsou absolutním, nemodifikovaným východiskem všech modifikací. Kontinuální přechod od jedné impresie k druhé by zrušil jejich nemodifikovanost. Takový přechod je pouhým obrazem, vzatým z objektivních apercepcí, v nichž rozumíme (nebo spíše nerozumíme) pohybovým a temporálním souvislostem v přirozeném postoji.⁵¹ To, co patří k impresi jako impresi, si nelze zpřítomňovat.

Jak se ale potom zprostředkování mezi „jednotlivými“⁵² nepředstižnými Teď může odehrávat? A jakou roli v něm hrají intence souvislosti? Při zohlednění obou Husserlových textů již získáváme ucelenější perspektivu. V každém vědomí Teď jsou spolupřítomny intence souvislosti, intence „přicházejícího“ i „bylého“. Vněmové vědomí ovšem těmito intencemi není vyplněno,

48 Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 106.

49 Tamtéž, s. 107.

50 Husserl svá tvrzení dokonce zesiluje: „Řekl jsem, že to patří k podstatě vněmu; řeknu lépe, že to patří k podstatě impresie.“ Tamtéž.

51 Srov. tamtéž, s. 100.

52 Dané slovo dáváme do uvozovek, neboť predikát „jednotlivý“ zde nestojí v protikladu k mnohému: v Teď nemůžeme mít více Teď.

tyto intence jsou většinou prázdné a jenom příležitostně jsou aktualizovány a vyplněny konkrétními reproductivními obsahy s jejich pořádkem.⁵³ Každé vnímání v sobě obsahuje souvislostní míření dopředu k přichozímu, a zároveň nepředstížitelnému novému vněmu. Souvislostní intence jsou reproductivní, ale přitom právě jako reprodukce vytvářejí most „mezi“ jedním impresionálním zdrojem a druhým impresionálním zdrojem. V „následující“, nové impresi je spolu s prožitkovou modifikací též navázána reproductivní kontinuita souvislostních intencí: centrující Teď je navázáno na vzpomínkové reprodukce, od nichž k aktuálnímu Teď vede pořádek časových míst. A obdobně to probíhá i v opačném směru, jež postihuje souvislost přicházejícího. V každém vněmovém vědomí Teď jsou obsaženy intence souvislosti. A to tak, že jedny míří do minulosti a ve více či méně aktualizovaných vzpomínkách vedou zpět k danému Teď, zatímco druhé vedou v čelním směru od aktuálního Teď k novému Teď a míří tak opačným směrem.

„Život“ nelze ztotožnit s (absolutním) děním toku samotného – viděli jsme, že věci jsou komplikovanější. Absolutní dění se teprve jako tok konstituujícího vědomí proplétá s prožitkovými objektivacemi v „naproti“ souvislostních intencí – a v tomto propletení do sebe vřazuje příslušné prožitky. Tak se konstituuje fundament umožňující reproductivní objektivaci časových míst „před-teď-po“.

Husserl charakterizuje vztah intencí souvislosti a reprodukce minulého pomocí analogie se strukturou popředí a pozadí ve smyslovém vnímání. Podobně jako má smyslově názorná věc svou přední, viditelnou stranu a stranu zadní, která vidět není, má také reprodukce své popředí, totiž obsah, který reprodukuje, a své pozadí, totiž intence souvislosti, které reprodukováné obsahy vřazují do časového pořádku: „Právě tak v jednotě vědomí času: Reprodukované trvání je popředím, intence vřazující toto trvání do toku činí vědomým časové pozadí.“⁵⁴

Tuto strukturální analogii bychom mohli rozšířit i na již sledovanou souvislost prožitků a toku: prožitkové přítomnění je popředím, ale ono samo je vědomo na pozadí toku. Prožitkové přítomnění, prožitek [*Erlebnis*] jako východisko modifikací je samo prožíváno [*Erleben*].⁵⁵ Primární modifikace toku mají své pozadí, a tím je sám tento tok, v němž se konstituuje prožitkové

53 Srov. s charakteristikou vzpomínkových intencí: „Tyto vzpomínky jsou nyní samozřejmě jen možnosti, jsou jen výjimečně, nebo některé z nich dány aktuálně spolu s vněmem.“ Husserl, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, c.d., s. 106.

54 Husserl, E., *Zur Phänomenologie des Inneren Zeitbewusstseins (1893–1917)*, c.d., s. 304.

55 To, že rozdíl mezi prožíváním a prožitky zůstává problémem i v dalších Husserlových zkoumáních, můžeme vidět v interpretacích Dana Zahaviho. Srov. Zahavi, D., *Inner Time-Consciousness and Pre-Reflective Self-Awareness*. In: Welton, D. (ed.), *The New Husserl. A Critical Reader*. Bloomington, Indiana University Press 2003, s. 111; též, *Self-awareness and Alterity: A Phenomenological Investigation*. Evanston, Northwestern University Press 1999, s. 80 nn;

bytí. Syntézy souvislostí, které v toku probíhají, nesjednocují pouze jednotlivá Teď, přítomnosti, ale též přítomnosti, bytí přítomným. Ale protože mezi jevením a jevy je nepřekročitelná propast, vědomí nemůže plně dosáhnout samo sebe, sjednocování není nikdy u konce. A toto nepřestavné sjednocování časového popředí a pozadí, přítomnění a bytí přítomným, se odehrává jako život.

Namísto závěru

Tak jak se motiv života a rozlišení mezi prožíváním [*Erleben*] a prožitky [*Erlebnisse*] vynořil, tak se zase z Husserlových analýz vědomí času vytratil. A vynořuje se opět teprve v *Idejích*. Jenomže projekt *Idejí*, v němž se oproti *Logickým zkoumáním* stává problémem čisté Já a jeho život, se programově zřiká propojení této transcendentální konstituce světa s konstitucí toku časového vědomí.⁵⁶ Zaměříme-li se nicméně na pozoruhodnou charakteristiku aktů, které pomocí souvislostní intencionality přesahují sebe samy, totiž svou originaritu, zjistíme, že tutéž přesažnost Husserl objevuje i v *Idejích*, třebaže na vyšší konstitutivní rovině *habituality*. Neboť i habituální konstituované usazeniny či rozhodnutí přesahují jednotlivé akty a mají svou vlastní intencionalitu. Na rozdíl od aktové přesažnosti mají ovšem *habituality* svou vlastní časovost a své vlastní trvání, své mody platnosti, neplatnosti či modifikace. Motiv života získává ještě komplikovanější a bohatší obsažnost zavedením čistého Já, které žije v toku a má v něm jako subjekt afekcí a akcí svou dějinnost.

Zkoumání problematiky dějinnosti transcendentální subjektivity vede Husserla k zavedení leibnizovského pojmu monády jako samostatného celku oproti relativní samostatnosti „jednotlivých“ prožitků: „Všechno imanentní je sice individuální, ale nesamostatně individuální, samostatná je jen monáda sama. (...) všechno konkrétní v monádě je nesamostatné a ukazuje se, že pojem samostatného není možné identifikovat s konkrétním, jak jsem to činil v *Logických zkoumáních*.“⁵⁷ To je v souvislosti s naším tématem zajímavé proto, že se zde rozvíjí rozlišení mezi jednotlivými prožitky a konstituujícím vědomím toku, které jsme sledovali. Čisté Já jako numericky identické, ale

---

týž, *Self and Consciousness*. In: týž (ed.), *Exploring the Self*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins Publishing Company 2000, s. 55 nn.

56 Srov. například: „Na tomto stupni úvahy, na který jsme vázáni až do doby dalších výzkumů a který se zřiká sestupu do temných hlubin posledního vědomí, které konstituuje veškerou časovost prožitků...“ Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Přel. A. Rettová – P. Urban. Praha, OIKOYMENH 2004, s. 176.

57 Husserl, E., *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität: Texte aus dem Nachlass*. Teil 2: 1921–1928. Haag, Nijhoff 1973, s. 37.

zároveň k němu patří jeho život, časové pletivo, utkané z časového vědomí a vědomí času. Čisté Já samo zůstává „absolutně identicky totéž“, ale nevlastním způsobem, jako angažované ve svých prožitkových jednotách, vyplňuje časové pletivo svého života, které k němu samému patří. Namísto konstituce prožitkového bytí [*Erlebnis-Sein*] mluví Husserl o „bytí prožitého“ [*Erlebtsein*]. Toto „bytí prožitého“ funguje jako médium, v němž Já žije. Jsme již s to zahlédnout souvislost mezi fundující intencionalitou souvislosti a touto medialitou života.

Posledním místem, s nímž bychom chtěli interpretačně propojit sledovanou analýzu vědomí času a toku jakožto života, je místo z *Karteziánských meditací*: „Univerzální cogitatum je univerzální život samotný v jeho otevřeně nekonečné jednotě a celosti.“⁵⁸ Můžeme nyní – po provedené interpretaci – vidět: univerzální *cogitatum* není tématem jednotlivých prožitků. Je srozumitelné z intencionality souvislosti, která spolu s primárními časovými modifikacemi konstituuje jednotu časového vědomí a vědomí času. Dodejme, že k této konstituci patří zabarvení [*Färbung*] celku časového vědomí, které se průběžně proměňuje ve stále novém vědomí Teď, z něhož se z přítomnosti retroaktivně osmysluje celek našeho žití a konstituuje tak fundament pro případné explikující akty vztahující se k otázce: „Jak na tom jsme v celku našeho života?“

SUMMARY

The Issue of Life in Husserl's Analyses of the Consciousness of Internal Time

The present article deals with the issue of life (*Leben*) in Husserl's analyses of the consciousness of internal time. The fact that in these analyses the motif of life appears only sporadically does not diminish its importance. Life becomes an issue with regard to the intentions aimed at the context (*Zusammenhangsintentionen*). We try to clarify how these intentions participate in the mutual constitution of the unity of consciousness of internal time. In conclusion, we interpret some later texts to provide the reader with an understanding of Husserl's late analyses of living with regard to the previous analysis of the consciousness of internal time.

Keywords: phenomenology, life, living, time, consciousness

---

58 Husserl, E., *Karteziánské meditace*. Vyd. 1. Přel. M. Bayerová. Praha, Svoboda 1968, s. 44.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Problem des Lebens in Husserls frühen Untersuchungen zum inneren Bewusstsein der Zeit

Der vorliegende Artikel befasst sich mit dem Problem des Lebens in Husserls Analysen des inneren Zeitbewusstseins. Die Tatsache, dass das Motiv des Lebens in diesen Analysen eher sporadisch auftaucht, tut dessen Wichtigkeit keinen Abbruch. Das Leben wird im Hinblick auf die eigenständigen Zusammenhangsintentionen zu einem Problem. Im Artikel versucht der Autor zu erläutern, wie diese Intentionen an der wechselseitigen Konstitution der Einheit des inneren Zeitbewusstseins und des Zeitbewusstseins beteiligt sind. Zum Abschluss der Studie verweist der Autor in einer Interpretation mehrerer Textpassagen auf den Zusammenhang dieser Analysen mit der weiteren Entwicklung Husserls.

Schlüsselwörter: Phänomenologie, das Leben, Leben, Zeit, Bewusstsein